
GAUCSÍK ISTVÁN

VÁLSÁG ÉS ÚJRASZERVEZÉS ABAÚJ-TORNA VÁRMEGYE PÉNZINTÉZETI HÁLÓZATA ÉS ANNAK ÁTALAKULÁSA CSEHSZLOVÁKIÁBAN*

„De hogy a valóságban mi történt?” Ezt a kérdést Schmidt Imre,¹ a Pozsonyi Iparbank igazgatója, a két világháború közötti csehszlovákiai magyar bankélet egyik közismert és irányadó – ma már elfelejtett – személyisége tette fel 1926-ban, a Prágai Magyar Hírlap hasábjain.²

Schmidt cikke sok mindenről, de főképpen önreflexióról, a mélyben zajló közgazdasági folyamatok hosszú távú hatásairól és e nehéz időszak bankvezéri tapasztalatairól tanúskodik:

„A szlovenszkói magyar gazdasági körök – bár érthető – előítélettel ellenállnak a reformoknak, azoktól távol tartják magukat, mintha az eseményeket ezzel megállíthatnák. Ha mindenki is ellenséggemmé lesz, akkor is kötelességünk azokat meggyőzni, mert az események tovább haladnak, és az ellenállásnak csak egy következménye lesz: hogy a magyarság itt teljesen elveszti minden gazdasági befolyását.

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy ez az aggodalom nagy általánosságban fölöslegesnek bizonyult. A kormányt a koncessziók megadásánál csak a gazdasági szempontok vezették, és pénzügyintézetünk nagyobb részét már teljesen felkészülten találták a reformtörvények. Az ország gazdasági helyzete, az állam külföldi hitele is visszatartották a kormányt attól, hogy harakirit kövessen el. A hét év alatt felére csökkent pénzügyintézetek önkéntes átszervezkedésükkel pedig nemcsak hogy fenntarthatták a 7 év előtti tőkeállományt, hanem azt a válságok egész sorozata dacára a háromszorosára gyarapították.”³

* A tanulmány a következő kutatási program keretén belül készült: APVV-17-0399. Z monarchie do republiky. Proces tranzície spoločnosti na Slovensku v európskom kontexte (A monarchiából a köztársaságba. A szlovákiai társadalom átalakulása európai kontextusban a 19. század végétől 1945-ig).

1 Schmidt Imre (1875?–1937) a szlovákiai magyar bankélet elfelejtett „szürke eminenciása”. 1900–1905 között könyvelő és főkönyvelő a Privigyei Takarékpénztárnál, 1905–1908 között „vezértitkár” a Privigyei Népbanknál, ugyanott 1911-ben ügyvezető igazgató. 1910-ben a pénzügyintézet alaptőke-emelésének lebonyolítója. Az 1910-es évek elején Pozsonyba került, 1913-tól a Szlovák Hitelbank pozsonyi fiókjánál dolgozott, 1916-tól a bank vezetője volt. 1919-től vezető személyisége, alelnöke és igazgatója a Pénzügyintézetek Egyesületének, a bankösszefogás kezdeményezője és szervezeti kereteinek kialakítója. A Pénzügyi Szemle főszerkesztője, a Pozsonyi Bank ügyvezető igazgatója. Több adó- és pénzügyi kötet szerzője, tanulmányaiban a csehszlovákiai magyar és német pénzügyintézetek helyzetével foglalkozott. Méltatlanul elfelejtett gazdasági szakíró.

2 Schmidt Imre: Szlovenszkó hitelélete és a bankreform. Prágai Magyar Hírlap, 1926. január 1. 12.

3 Idézet uo.

A Schmidt-féle precíz mérlegvonás természetesen kérdések felvetésére ösztönöz bennünket:

A felső-magyarországi régió gazdasági betagolódásakor milyen folyamatok zajlottak? Mit jelentett a csehszlováktörvényi presszió valósága? Diszkrimináció, lemorzsolást, a cseh gazdasági imperializmus diadalra jutását, amit a szlovákiai magyar ellenzéki politikusok és a magyarországi politika mind 1918, mind 1938 után előszeretettel hangoztatott? A cseh és szlovák tőke úgy mond „agresszív”, de logikusnak tűnő behatolása, árnyaltabban fogalmazva inkább beáramlása, kéz a kézben járt a magyar és német gazdasági pozíciók erodálódásával? Mit jelenthetett az a furcsaság, amit Schmidt említett, az „önkéntes átszervezkedés” fogalma? Egyáltalán kik voltak a vesztesek és kik voltak a győztesek?

Témaválasztásunk szempontjából pedig indokoltak a további, kis képzavarral élve, „visszatekintő” mélyfúrások, az Abaúj-Torna megyei vonatkozású, régiótörténeti kérdésfeltevések:

Hogyan rekonstruálható a 20. század eleji megyei pénzügyi hálózat? Milyen erővonalak mentén csoportosultak a takarékpénztárak?⁴ A pénzügyi szolgáltatók körében milyen szerepet játszottak a budapesti nagybankok nyílt vagy kevésbé nyílt érdekcsoportjai? Mit hozott, illetve okozott az államhatár? A regionális banki szerepkörök hogyan módosultak 1918 után? A csehszlovákiai „különfejlődés” milyen jellegzetességekkel bírt? Az új államhatár milyen módon és mértékben hatott a megye legfontosabb pénzügyi központjára, Kassára?

Megkésettség és impulzusok. Abaúj-Torna vármegye pénzügyi hálózata a dualizmus korában

Az Abaúj-Tornai hitelélet ismeretlen krónikása 1896-ban mintha elégedett lett volna a pénzügyi hálózat inkább szolid, mint komolyabb fejlődési tartalékokat felhalmozó hálózatával, sőt azt sugallta, hogy a megyei hitelélet keretei szilárdak, az intézményi hitelközvetítők szerepkörei egyértelműek, a tőkefejlődésük szinte problémamentes:

„Abaúj-Torna vármegye fejlett ipari és kereskedelmi élete, a megye minden részében létesített pénzügyi intézeteket, amelyek karöltve az egész megyére, sőt azon túl is kiterjeszkedő kassai pénzügyi intézetekkel, a hazai viszonyokhoz képest teljesen kielégítő mértékben felelnek meg a feladatuknak. A megye területén levő részvénytársulati pénzügyi intézetek mind újabb alapítások és a legrégebbit, a Tornai Takarékpénztárt is csak 1869-ben alapították kassai kezdeményezésére, a város és környék birtokosai és kereskedői, míg a többiek nagyrészt a hetvenes években, 1870–1872-ben, keletkeztek.”⁵

4 Márcsak területi okoknál fogva sem szentelhetek figyelmet a hitelszövetkezeteknek.

5 Sziklay János – Borovszky Samu (szerk.): Abaúj-Torna vármegye és Kassa. Bp. 1896. 461.

Ez a láttelep azonban inkább a magyarországi regionális takarékpénztári rendszer nemcsak a régióra jellemző, de régebbtől datálható országos szintű strukturális ellentmondásaira derít fényt.⁶

A magyarországi takarékpénztárak létrehozásakor és létjogosultságuk indoklásában, főképpen a 19. század első felében fontos szerepet játszott – vagy számításból, vagy őszintén – a filantropia hangsúlyozása. Ennek eszmei mondanivalóját a szegényebb néprétegek szorgalomra és takarékosagra nevelése és vagyonosodásuk elősegítése alkotta.⁷

A magyarországi takarékpénztárak fejlődési íve – a nyugatitól eltérő, kedvezőtlenebb társadalmi és gazdasági körülmények, a rendiség korlátai és a lassú polgárosodás feltételei között – már a kezdetekben eltért a hagyományos, nyugat-európai modelltől. Gyorsan rátértek a nyereségorientáltság útjára, miközben helyel-közzel, de nem elhanyagolható módon maradtak meg a gyakorlatban a filantropikus eszmék, azok is főleg a jótékonyági támogatások változatos formáiban.⁸

A vagyonos kereskedő polgárság képviselői felismerték a valós helyzetet: ugyan a filantropikus eszmék szépek, és eszmény a szegényebb néprétegek támogatása, azonban mégsem ezek helyezik el majd a betéteiket a takarékpénztárakban, hanem az anyagilag tehetősebb polgárok és nemesek, akik azzal számolnak, hogy a befektetéseik megtérülnek. Ezenkívül ez a részvénytársasági forma tette lehetővé a nagyobb mennyiségű hitelezést.

Valójában tehát letéti bankokról beszélhetünk, Abaúj-Tornában is, annak ellenére, hogy takarékpénztáraknak nevezték vagy tartották magukat, és ahol

6 Tomka Béla: A magyarországi pénzügyintézetek rövid története (1836–1947). Bp. 1996. 11, 54.

7 A takarékpénztári eszmeiségre és az alapításokra Jochen Klein: *Das Sparkassenwesen in Deutschland und Frankreich. Entwicklung, aktuelle Rechtsstrukturen und Möglichkeiten einer Annäherung.* Berlin 2003.; Rudolf Huggenberg: *Die Sparkassen und die Sparkassengeschäft (nach schweizerischem Recht).* Affoltern a. A. 1906. 4.

8 A 19. századi magyar pénzügytörténet egyik legpatinásabb vállalkozása, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár 1841-től fejtett ki tevékenységet még kezdetben Pestmegyei Takarékpénztár néven. A Fáy András által 1839-ben kezdeményezett – megyei felügyelet alá helyezett – alapszabálya osztrák és németországi átvételeket tartalmazott. Néhány év elteltével, 1845-re, a forgalom növekedése nyilvánvalóvá tette, hogy változtatni kell az intézet profilján és nyereségorientálttá kell válnia (részvényesek osztalékfizetése, váltóleszámlítás, ingatlanüzlet immár Pest megye határain kívül is). A nyereségorientáltság 1842-ben, a Pozsonyi Takarékpénztárnak az alapszabályában és üzleti tevékenységében öltött először markánsan testet és vívott ki gyors elismerést. A pozsonyi példa vált követendő mintává több magyarországi takarékpénztár alapításakor az 1840-es években, sőt némelyik új takarékpénztár a tisztviselőit is elküldte Pozsonyba egyfajta „tanulmányútra.” Az 1845-ben alapított Miskolci Takarékpénztár szinte teljesen a pozsonyi minta alapján működött. *Badics Ferenc:* Fáy András életrajza. Bp. 1890. 503–504.; Honi takarékpénztárak s még valami. Századunk, 1842. augusztus 1. 481–482.; Jónás János: Visszapillantás a Pozsonyi Első Takarékpénztár ötven évi működésére 1842–1891. években. Pozsony 1892. 6–7.; Szemere Bertalan: Figyelmeztetés a Miskolci Takarékpénztár jótékonyágára. Miskolc 1847.

„a vagyonosbak a felesleges és tartalékul szolgáló készpénzt” elhelyezték.⁹ Ideális helyzet azonban mégsem létezett. Kortárs szigorú véleménye szerint még a kiegyezés előestéjén is a vidéki takarékpénztárak nem vagy nem teljesen töltötték be a banki szerepköröket. Csekély, átlagosan 40–60 ezer forintra rúgó saját vagyonnal bírtak és a jelzálogüzletekre koncentráltak, ami hosszú távon a stabilitásukat veszélyeztették, sőt a betétek felszívásával bizonyos fókig az ipartól és kereskedelemtől vonták el a tőkét.¹⁰

A csendesen zajló „forradalom”, a bankká válás és egyenesen annak alapítása mind nyilvánvalóbb és népszerűbb lett a 19. század közepére. Az egyszerre kárhoztatott és dicsért „banking spirit” terjedt, a „közkereseti részvénytársaság [...] legelső célja és rendeltetése a minél nagyobb dividenda” (osztalék) lett, még ha éppen funkcióiban, vagyoni lehetőségeiben hitelszövetkezetet (nép-bankot) is rejtett a szépen kimunkált cégér.”¹¹

A nagyközségi/kisvárosi takarékpénztárak (Szepsi, Szikszó, Gönc) „kiterjeszkedése” figyelhető meg a megye területén is, melyet azonban mégis megkésett folyamatnak tekinthetünk, hiszen csak a kiegyezést követően, egy rövidebb időszakaszban, a bankalapítások nagy hullámában, a Gründerzeit idején (1867–1873) kapott nagyobb lendületet. Az 1890-es évek és az 1909–1912 közötti fellendülés vidéki szinten már szerényebb alapításokat eredményezett. Kassa pénzügyeinek köre eközben tovább bővült. A 19. század végének és a 20. század első évtizedének megyei alapításai már a tőkeerős budapesti és kassai bankokhoz fűződnek.¹²

Az abaúj-tornai takarékpénztárak – az 1876-os statisztika szerint hét¹³ – az országban működő (pontosabban adatait beküldő) intézetek 2%-át alkották. A megye Baranya, Békés, Temes, Veszprém megyékkel és a Jászkun kerület takarékpénztáraival került egy csoportba. Az arányokat jól mutatja, hogy Abaúj-Torna, még a kassai takarékpénztár-alapítások ellenére is, jócskán lemaradt, például Pest (22), Bács (20), Vas (18), Torontál (15) és Nyitra megyéktől (11). Országos viszonylatban az itt befizetett alaptőke és elért nyereség is alacsonyaknak voltak tekinthetők, ezzel azonban az országos trendhez kapcsolódott (ebben a mérlegben Pest megye dominált 29% és 24%-kal, de például a fejletlenek számító Pozsony megye is csak 3-3%-kal szerepelt).¹⁴

9 Weninger Vince: A bankügy elmélete. A jegy- és letéti bankokról. Statisztikai és Nemzetgazdasági Közlemények, 2. kötet, 1. füzet, Pest 1866. 290.

10 Weninger V.: A bankügy i. m. 290–291.

11 Galgóczy János: Hitelügyeink szabályozásának kérdéséhez. Nemzetgazdasági Szemle, 1878. április–június, 8, 17.

12 Lásd a melléklet 1. táblázatát.

13 Ekkor nem 7, hanem már 12 takarékpénztár állt fenn az 1881-ben egyesített Abaúj és Torna megyék területén. A differenciára nem találtunk magyarázatot. A takarékpénztárakra vonatkozó számításokat (számuk, alaptőke, nyereség, hitelek) Galgóczy János adatai alapján végeztem. Galgóczy J.: Hitelügyeink i. m. 10–11.

14 Horvátországban és Szlavóniában, illetve az Őrvidéken 31, Erdélyben 16 takarékpénztárt mutattak ki.

A megyebeli takarékpénztárak betétei, rövid és hosszúlejáratú hitelei is érdekes képet mutatnak. A betétfelszívó képességüket átlagosnak tekinthetjük (2%), ami Baranyára, Győrrre vagy éppen Szepesre is jellemző volt, de a betétkoncentráció góca messze Pest megyében feküdt (30%). Abaúj-Torna megye váltói és előlegei sem emelkedtek ki az országos átlagból (2 millió forint). Ez egyébként több megyénél tapasztalható (pl. Baranya, Békés, Fehér, Győr, sőt a takarékpénztárakban gazdag Nyitra megyére is), de Pest megye takarékpénztáraiban ekkor már majd 20 millió forint hitel összpontosult. Az abaúj-tornaiak inkább a rövid, mint a hosszú lejáratú hitelekre szakosodtak. A jelzálogkölcsonk terén, országos viszonylatban a sereghajtók között foglaltak helyet. Pl. a Pest megyei takarékpénztárak jelzálogjai 22-szeresen meghaladták az abaúj-tornai intézetekét.

A kiegyezés után felgyorsult bankkoncentráció és az addig széttöredezett hitelélet egységesülése mégiscsak előrehaladt, főképpen a budapesti nagybankoknak, a hazai és a külföldi tőke szerepvállalásainak köszönhetően. A pénzügyi szolgáltatások pedig a takarékpénztárak jóvoltából regionális szinten is elterjedtek.¹⁵

Abaúj-Torna esetében a gazdasági-pénzügyi vonzásközpontok, Kassa és Miskolc érdekes utat jártak be. Kassa ugyan strukturált pénzügyi szerepkörrel rendelkezett a 19. század második felére és a 19–20. század fordulójára „teljes körű” regionális centrumként jegyezhetjük, azonban lassúbb gazdasági növekedés jellemezte, mint Miskolcot, melynek a kereskedelmi funkciói ekkorra meghaladták Kassáét. Miskolc azonban regionális mutatói szerint dinamikusan fejlődő megyeszékhelynek minősült.¹⁶

A megye hitelügyi súlypontja: Kassa

A kassai pénzügyi intézetek városi kereskedőkre és iparosokra támaszkodó intézetei 1918-ig meghatározó szerepet játszottak a megye hiteléletében. Az 1844-ben alapított Kassai Takarékpénztár, amely a pozsonyi mintát is beleszította üzleti profiljába, nagyban hozzájárult a modern magyar bankrendszer formálódásához.¹⁷ 19. századi története, annak ellenére, hogy a korrupciós botrányokra is példát szolgáltat,¹⁸ a regionális bankpiac pótolhatatlan szereplőjének mutatja.¹⁹

15 Pólya Jakab: A budapesti bankok története az 1867–1894. években. Bp. 1894.; Tomka B.: A magyarországi i. m. 16.

16 Beluszky Pál: A polgárosodás törékeny váza. Tér és Társadalom, 4. (1990) 3–4. sz. 21–23, 25, 26.

17 (A kassai takarékpénztár). Budapesti Híradó, 1845. március 7. 156.; Klimkovics Elemér: A Kassai Takarékpénztár története 1844–1894. Kassa 1895. 8–9.

18 Az 1859–1863 közötti sikkasztás, majd az 1907-es bedőlés az intézet létét veszélyeztette. Klimkovics E.: A Kassai Takarékpénztár i. m. 15–16.

19 Patrik Derfiňák: Košická sporiteľňa na prelome 19. a 20. storočia. Annales historici Presoviensis 16. (2016) 1. sz. 38–84.

Kassán, a hitelszövetkezeti típustól a részvénytársasági bankra való, igencsak ambiciózus átmenet példájával is találkozhatunk. A csak „Penny Banknak” nevezett Felső-magyarországi Népgazdászati Kölcsönös Hitel- és Takarékegylet 1874-ben alakult meg. A század végére komoly tőkeerőt mutatott fel, mely részvénytársasággá való átszervezésének a gondolatát vetette fel.²⁰ Ez az idea 1897-ben meg is valósult, Kassai Jelzálogbankként működött tovább.²¹ A Jelzálogbank 1905-ben ugyan a Hernádszadányi Takarékpénztárt is alapította, de gyorsan a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank érdekkörébe került, és annak segítségével szerzett érdekeltségeket az 1910-es években kisebb pénzügyintézeteknél (Bodrogközi Gazdák Takarékpénztára Jelzálogintézete és Nagymihályi Takarékpénztár) és a mezőgazdasági és élelmiszeriparban.²²

A budapesti bankok (Magyar Általános Hitelbank, Angol–Magyar Bank), illetve a tőkeerősebb regionális bankok, így a Miskolci Takarékpénztár fiókjai a 19. és a 20. század fordulójától épültek ki a megyében, a budapestieké főleg Kassán, de pl. a Kassai Hitelbanké Abaújszínán a miskolciaké Abaújszántón.²³ A kisebb helyi pénzügyintézeteket érdekkörükbe is vonták, így pl. a Magyar Általános Hitelbank az Abaúj-Szántói Takarékpénztárt vagy a Miskolci Hitelintézetet keresztül a Szikszói Takarékpénztárt, az Angol–Magyar Bank a Szikszói Hitelintézetet.²⁴ Fontos szerepet játszott a hitelezés terén az Osztrák–Magyar Bank kassai fiókja, mely 1879-től működött és Eperjesen, Iglón, Liptószentmiklóson, Rózsahegyen, Sátoraljaújhelyen és Ungváron tartott fenn mellékhelyeket.²⁵

A 20. század elején a budapesti nagybankok zsargonjában gyakran használt „affiliált és szerződéses viszonyban lévő intézetek és commanditek” mondata több mint szimbólumértékű volt: komoly befolyást és tőkeérdekeltséget érzékeltetett. A Kassai Jelzálogbank részvénytöbbségének az átvétele a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank által 1904-ben már jelezte ezt a tendenciát. A Kassai Takarékpénztár korrupciós ügyletek miatti bedőlése 1907-ben teret nyitott a budapesti nagybankok térnyerésének, és előretörésük Kassán az egyik újabb, talán legfontosabb állomása a hitelnyújtás átalakulásának a szélesebb

20 Sziklay J. – Borovszky S. (szerk.): Abaúj-Torna i. m. 250.

21 Galánthai Nagy Sándor (szerk.): Magyar Compass 1898/9. I. rész, Bp. 1898. 332.

22 Galánthai Nagy Sándor (szerk.): Mihók-féle Magyar Compass 1905–1906. II. rész, Bp. 1906. 628.; Galánthai Nagy Sándor (szerk.): Mihók-féle Magyar Compass 1909–1910. Bp. 1909. 138.; Terménnyraktár. Délmagyarország, 1910. június 28. 12.; Rudolf Hanel: Compass Finanzielles Jahrbuch. Tschechoslowakei. Prag–Wien, 1920. 1089.

23 Galánthai Nagy Sándor (szerk.): Mihók-féle Magyar Compass 1910–1911. Bp. 1910. 289.; Galánthai Nagy Sándor (szerk.): Nagy Magyar Compass 1916–1917. I. rész, Bp. 1916. 306. A Miskolci Takarékpénztár Szikszón létesített fiókot és 1914-ben Abaújszántón. Miskolc története IV/1. 1848-tól 1918-ig. Főszerk. Dobrossy István, Miskolc 2003. 296.

24 Galánthai Nagy Sándor (szerk.): Nagy Magyar Compass 1913/14. I. rész, Bp. 1914. 932.; Galánthai Nagy Sándor (szerk.): Nagy Magyar Compass 1918/9–1919/20. I. rész, Bp. 1921. 117, 494. Miskolc története IV/1. 1848-tól 1918-ig. Főszerk. Dobrossy István, Miskolc 2003. 298.

25 Galánthai Nagy Sándor (szerk.): Nagy Magyar Compass 1913/14. I. rész, Bp. 1914. 737.

régióban.²⁶ A Magyar Általános Hitelbank és további fővárosi pénzügyintézetek (összesen 11) által létrehozott konzorcium, persze hathatós kormányzati támogatással, mentette meg ezt a szebb napokat is megélt takarékpénztárt. A Kassai Takarékpénztár csak látszólag őrizte meg függetlenségét, de átszervezett formában 1918-ig meghatározó játékos maradt a regionális bankpiacon.²⁷

A Kassai Hitelbank az Angol–Magyar Bank érdekeltségébe tartozott.²⁸ A Kassai Népbank, amely részt vett 1897-ben az Encsi Takarékpénztár létrehozásában, 1911-től az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztárral állt szoros érdeklődésben; részvényeinek felét a budapesti intézet birtokolta.²⁹ A kassai székhelyű Felső-magyarországi Központi Takarékpénztár sem volt önálló, 1909-ben a Magyar Országos Központi Takarékpénztár alapította.³⁰

A 20. század elején tehát az egyik legszembetűnőbb jelenség a megyei bankszektorban a budapesti nagybankok érdekeltségi hálózatainak a kiépülése. Erre legtöbbször a részvénytöbbségek megszerzésével, illetve fiókalapításokkal került sor. A kisebb, félmillió korona körüli alaptőkével rendelkező, a hagyományos üzletágakat, főleg a betétgyűjtésre és váltóleszámlítolásra szakosodott pénzügyintézetek egy-egy körzet határait alig lépték túl.

Integráció a csehszlovák bankrendszerbe

Ezt a regionális pénzügyintézeti struktúrát, amely hagyományos és innovatív elemeket is tartalmazott (tradicionális vidéki kisbankok, ipari vállalkozásokban és pénzügyintézet-alapításokban érdekelt kassai bankok, budapesti nagybankok érdekeltségei), 1918-ban csehszlovák területre kerülve hogyan változtatta meg a csehszlovák–magyar államhatár valósága?³¹

Csehszlovákiában a volt felső-magyarországi pénzügyintézetek talpra állását az 1920-as évek első felében több olyan belső és külső tényező határozta meg, melyek gyökerei az első világháborút követő évekig nyúltak vissza, és melyek

26 *Derfiňák P.*: Košická sporiteľňa i. m. 38–84.

27 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (a továbbiakban: MNL OL) Z 40, 126. csomó, 2145. Jegyzőkönyv felvétel Budapest 1907. évi május hó 7-én a Kassai takarékpénztár érdekében végzendő mentési művelet tárgyában.; A m. kir. állami számvevőszék jelentése az 1910. évi zárszámadásról, valamint az államháztartás, államvagyon és állami adósságok kezelése körül az 1910. évben szerzett tapasztalatairól. Bp. 1911. 40.

28 *Galánthai Nagy Sándor (szerk.)*: Nagy Magyar Compass 1918/9–1919/20. I. rész, Bp. 1921. 156.

29 *Galánthai Nagy Sándor (szerk.)*: Mihók-féle Magyar Compass 1898/9. I. rész, Bp. 1898. 257.; *Galánthai Nagy Sándor (szerk.)*: Nagy Magyar Compass 1912–1913. I. rész, Bp. 1912. 720.

30 *Galánthai Nagy Sándor (szerk.)*: Nagy Magyar Compass 1915–1916. I. rész, Bp. 1916. 177.

31 A csehszlovák statisztika 1918-ban 11 magyar főintézetet talált két fiókkal. A Kassai Hitelbanknak Abaújszínán működött fiókjának, a másikat nem tudtam azonosítani. A statisztika számunkra ismeretlen módon mindjárt három új „csehszlovák” fiókot is kimutatott. *Sborník československého peněžnictví. Praha 1920. 839.*

negatív előjelű tendenciákként jellemezhetők. A monarchia munkamegosztási rendszerének szétesésével és felbomlásának súlyos következményeivel a bankszférában is számolni kellett, emellett a gazdasági válság hatásait sem lehetett kivédeni.³² Belföldön a cseh és szlovák nemzetállam-építés szolgálatában álló többségi gazdasági nacionalizmus politikai, nemzetiségi és szociális feszültséget gerjesztett.³³ A csehországi és szlovákiai hitelszervezeti rendszerben 1919 után nagy horderejű változások történtek. Az addig eltérő fejlődési utat bejárt két országrész bankszervezetének integrációja elhúzódó folyamat volt. Legfontosabb állomásai közé sorolhatók az önálló csehszlovák vámterület kialakítása, a pénzelkülönítés, a csehszlovák korona törvényes fizetőeszközzé való nyilvánítása, a pénzforgalom és a bankok működésének szabályozása 1919–1924 között.³⁴

1918. október 28. és a saint-germaini, illetve a trianoni békeszerződés Prága általi ratifikálásáig terjedő időszakban keletkeztek azok a radikális és alapvető fontosságú gazdasági törvények, amelyek következtében többek között létrejött az önálló csehszlovák vámterület, megtörtént a pénzelkülönítés (Szlovákiában 1919. március 3. és 12. között), a csehszlovák koronát törvényes fizetőeszközzé nyilvánították, és szabályozták a pénzforgalmat.³⁵ A pénzelkülönítés és a bankjegyek lebélyegzése, amivel a nagy tömegű, inflációs osztrák-magyar koronát akarták kivonni a piacról, a déli területeken sem ment zökkenőmentesen. A magyar lakosság bizalmatlanul fogadta az akciót, és nagy mennyiségben kerültek forgalomba hamis bélyeggel ellátott bankjegyek, valamint a tanácsköztársaság úgynevezett fehérpénze. A csehszlovák korona a déli régiókban gyakorlatilag 1920 nyarától kezdett fizetőeszköz lenni.³⁶

A csehszlovák kormányzat a magyarországi pénzügyintézeteknél történő elhelyezéseket megtiltotta, így azok kénytelenek voltak beszüntetni a tevékenységüket és felszámolták szlovákiai kirendeltségeiket. Az Osztrák–Magyar Bank fiókjait és kirendeltségeit a jegybanki teendőket 1926-ig ellátó Bankhivatal vette át. A külföldi fiókoknak (értsd a magyarországi pénzügyintézetek még Szlovákiában működő fiókjainak) a csehszlovák valutareform miatt saját tőkéjük nem volt, idegen tőkét pedig nehezen tudtak gyűjteni, mert a favorizált szlovák bankok és a cseh pénzügyintézetek fiókjai ezeket felszívták. Üzletkötéseiket hátráltatta, illetve megakadályozta, hogy kapcsolatuk a budapesti anyaintézetekkel megszakadt,

32 Ludovít Hallon: *Industrializácia Slovenska 1918–1938. Rozvoj alebo úpadok?* Bratislava 1995. 43–44.; *Vlastislav Lacina: Úloha hospodárskej politiky pri vytváraní nového československého ekonomiky (1918–1923).* In: *Politický systém a štátna politika v prvých letoch existencie Československej republiky (1918–1923).* Praha 1990. 65–68.

33 Ennek egyik legjobb korabeli értékelése Tarján Ödöntől származik, bár véleménye az ellenzéki magyar pártok érvelését is visszatükrözi. *Tarján Ödön: A magyar kisebbség osztályrésze a csehszlovák demokráciából.* Prága 1930.

34 Štefan Horváth – Ján Valach: *Peňažníctvo na Slovensku 1918–1945.* Bratislava 1978. 20–26, 53–61.

35 Jiří Šouša: *Rašínova měnova reforma v roce 1919 (1920).* In: *Měnové systémy na území českých zemí 1892–1993. Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994.* Opava–Praha 1995. 53–61.

36 Horváth, Š. – Valach, J.: *Peňažníctvo i. m.* 22–26.

és „biztonsági okok miatt” a náluk letétbe helyezett tőkék nagyobbik részét, a cseh katonai megszállást megelőzve, Budapestre szállították. A csehszlovákiai magyar bankok követeléseinek túlnyomó része a Magyar Általános Hitelbank és a Magyar Leszámloló és Pénzváltó Bank pozsonyi, illetve kassai fiókjaival szemben állt fenn. Mintegy 200 millió koronáról volt szó.³⁷

A magyar bankvezérek számára legkésőbb 1919 őszétől nyilvánvalóvá vált, hogy ez az új helyzet nem tekinthető ideiglenesnek, és a csehszlovák gazdasági-pénzügyi törvényekre reagálni kell, illetve az érdekvédelem új formáiban kell gondolkodni. Ennek egyik leghatékonyabb szervezeti megnyilvánulása a Pénzügyintézetek Egyesülete Szlovenszkóban és Podkarpatszka Ruszban elnevezésű bankkegyesület lett, mely 1919–1935 között működött. A szlovákiai bankkoncentráció egyik legfontosabb tényezőjeként lépett fel. A magyar és német bankérdekeket is artikulálta, és fúziók támogatásával a kisbankhálózat átalakításában is részt vett. A Kassai Bank erős embere, Deák Gyula az egyesület igazgatóságában kapott helyet.³⁸

Kassa, Pozsony után a második legfontosabb regionális pénzügyintézeti szerepkörökkel rendelkező városként értékelődött fel Szlovákiában. A kassai és a régióbeli magyar pénzügyintézetek az 1920. évi 302. sz. törvény alapján változtatták meg cégnevüket.³⁹ Elhagyták a takarékpénztár megnevezést és bankok lettek. Ez a változás, melyet a szlovákiai magyar és német bankok menedzsmentje óvatosan és fenntartásokkal fogadott, a valóságos helyzetüket és céljaikat, tehát a nyereségorientáltságukat, kereskedelmi és egyéb jellegű üzleti tevékenységüket tükrözte vissza. Két- vagy háromnyelvű, tehát szlovák–magyar, illetve szlovák–magyar–német megnevezéseik innentől datálhatók. De mi zajlott le Kassán és vidékén?

Az impériumváltás alapjaiban rendezte át a társadalmi-gazdasági viszonyokat, természetesen a bankszektort és a hitelpiacot sem hagyta érintetlenül. A kassai magyar bankok számára a háború után, a déli agrárvidék elszakadásával, a nagyobb arányú regionális hitelkihelyezések lehetőségei beszűkültek.⁴⁰ Kassán és környékén a bankkoncentráció klasszikus példái, így az affiliálás (bevonás saját érdekkörbe) és a fuzionálás valósultak meg, miközben a szlovák és a cseh bankok fiókalakításai szervezték át a hitelpiacot.

Az új keretekben szerveződő magyar tőkeszerzési stratégiák nagyon hamar egy addig szokatlan versenyhelyezettel szembesültek: Pozsonyhoz hasonlóan,

37 A magyar bankok problémáira lásd részletesebben *Gaucsík István: Financial Rationalisation and Interest Coordination: „Hungarian Banks” in Interwar Slovakia*. In: *A Multiethnic Region and nation-State in East-Central Europe. Studies in the History of Upper Hungary and Slovakia from the 1600s to the Present*. Szerk. Szarka László, New York 2011. 327–350.

38 *Gaucsík István: A magyar és a német nemzetiségi pénzügyintézetek bankkegyesületének megalakulása Csehszlovákiában (1918–1920)*. Fórum Társadalomtudományi Szemle 4. (2002) 1. sz. 83–105.

39 Az új takarékpénztári törvény. Pénzügyi Szemle, 1920. április 14. 5–6. Lásd a 2. táblázatot.

40 Vö. a 3. táblázatot.

Kassán is a csehszlovák államhatalom berendezkedésével egyidejűleg, 1919 nyarától megjelentek az első – a helyi magyar bankárok által nem autochtonnak és joggal versenytársaknak tekintett, politikai protekciót élvező – szlovák és cseh bankfiókok, melyek már az 1920-as évek első felében a kassai betétek 60%-át tartották a kezükben.⁴¹ Az ország prominens és legerősebb nagybankjának, a Živnostenská bankának a kassai fiókja a városi polgárság betéeteinek az egyharmadát volt képes megszerezni. Ezzel ellentétben a háború utáni válság érzékenyen érintette a kassai magyar pénzügyintézeteket, melyek közül a válságos helyzetbe jutottakat (Kassai Jelzálogbank, Kassai Népbank) még a betételfogadási moratórium is sújtott.⁴² Úgy tűnik, hogy a vidéki hitelpiac a zempléni kisbankok révén főleg a Kassai Jelzálogbank számára, mint affiliációk értékelődtek fel, persze nem csekély cseh tőkerésztvétellel (a Hernádszadányi Bank, a nagymihályi Zempléni Népbank és a királyhelmei Gazdák Hitelintézete).⁴³

Az 1919–1920 között betelepülő szlovák és cseh bankok fiókinézetei váltak a kassai régió bankpiacának meghatározó szervezőivé. Ekkor nyolc szlovák és hat cseh bank fiókalapítása azonosítható.⁴⁴

A korszak csehszlovákiai magyar sajtójában előszeretettel hangoztatott „autochton” magyar bankok közül csupán kettő, a Kassai Bank és a Kassai Hitelbank tekinthetők önállóaknak, a többiek tőkeerősebb pozsonyi székhelyű szlovák és csehországi bankok érdekkörébe kerültek.

A szlovákiai magyar közvélemény a Kassai Bankot, amely 1931-ig őrizte meg önállóságát – ekkor a Frankl és társa betéti társaság szerzett részvénytöbbséget – „magyar patinájú” intézetnek tekintette vagy annak akarta látni, amely a helyi piacra és ügyfelekre alapozta üzleti filozófiáját: „A Kassai Bank mindaddig önállóságát megőrizte, kifejezetten magyar jellegét mindvégig megtartotta, és ami a döntő: lokális igazgatósággal és lokális ügyfelekkel. Az ilyen helyi jellegű pénzügyintézetnek egészen más a mentalitása. A nagybanki adminisztráció és hitelfelfogás nem tűr el olyan üzleteket, amelyeket a helyi bank nyugodtan köt meg, mert itt az igazgatóság közvetlenül ismeri a feleket és a hitelek folyósításával nem a rideg bankszerű fedezet, hanem valamiképpen a „Treue und Glaube” elve is érvényesül.”⁴⁵

A Kassai Jelzálogbankot 1920–1922 között a Morva Agrár- és Iparbank (Moravská agrární a priemyselná banka) affiliálta, melytől később a Pozsonyi Általános Bank

41 A kassai pénzpiac helyzete. Prágai Magyar Hírlap, 1926. január 9. Az első világháború után válságba került pénzügyintézetek betéteit és hitelezőit már 1919-ben kormányrendelet útján próbálták védeni. Körültekintő szabályozásra került sor 1924-ben. A betétek megbízhatóságát, ellenőrzését és rendes kezelését szigorúan szabályozták. Prágai Magyar Hírlap, 1924. szeptember 5. 7.

42 Rudolf Hanel: Compass Finanzielles Jahrbuch 1926. Band II. Čechoslowakei. Prag 1926. 282.

43 Sborník československého peněžnictví. Praha 1924. 821.

44 Lásd a 4. táblázatot.

45 Ujabb meglepő tranzakció a szlovenszkói pénzpiacon. Prágai Magyar Hírlap, 1931. február 10. 10.

érdekkörébe került.⁴⁶ A Kassai Központi Bank, mielőtt a Dunabank érdekkörébe került volna és fiókká vált, 1920–1923 között együttműködött a Cseh Ipar- és Gazdasági Bankkal (Česká průmyslová a hospodářská banka).⁴⁷ A Kassai Népbank elhúzódó válság után, melyet a budapesti letétek, az értékpapír-veszteségek és hadikölcsönök okoztak, kb. 1,1 millió csehszlovák korona veszteséggel, 1926-ban felszámolt.⁴⁸ A Tornavidéki Népbank a Tornai Hitelbankba olvadt be 1920-ban,⁴⁹ azonban ez a „tőkeinjekció” sem segített a hatalomváltásból eredeztethető gazdasági problémái miatt válságba jutott Hitelbankon, hiszen 1927-ben kényszeregyezségi eljárás során próbálták 2 millió csehszlovák koronára becsült adósságainak a rendezését.⁵⁰ A Polgári Takarékpénztár még rövidebb ideig létezett. 1921-ben a Tatra banka kassai fiókjává vált.⁵¹

A magyar vállalkozók optimális esetekben skrupulusok nélkül kiegyeztek a cseh és szlovák bankárokkal. Ennek jó példái Kassán a Magyar Általános Hitelbank és a Magyar Leszámlító és Pénzváltó Bank fiókjainak az átalakítása (mellesleg Baán Bertalan, korábban a hitelbank fiókigazgatója így jobb pozícióba, egyenesen a Szlovák Általános Hitelbank igazgatóságába került).⁵²

A magyar „kisintézetek” eltűnése Kassa környékén egy korábban a magyarországi keretek között sokáig halogatott koncentrációs folyamat megvalósulásának is tekinthető. Néhányan pedig a túlélésre rendezkedtek be, pl. a csereháti és a tornai pénzügyi intézet nem számított jelentékeny pénzügyi játékosnak.

Változás és kihívás

A kisbankok hálózatának átszervezése, a fiókalakítások és a fúziók nem egy diszkriminatív, magyarelles csehszlovák pénzügyi politika, netalántán „megszállás” eredményei, „intő jelei” voltak, ahogyan azt a korabeli kisebbségi magyar sajtó és publicisztika előszeretettel állította, és állítják máig a sérelmi alapállású magyar kisebbségtörténeti munkák (és csak margóra: a bankszervezeti változások logikája, a gazdasági elitek kiegyezései a nemzetpolitikai kontextusokat szétfeszíthetik).

46 *Hanel Rudolf*: Compass Finanzielles Jahrbuch 1922. Band II. Tschechoslowakei, Jugoslawien. Wien 1922. 172.; *Hanel Rudolf*: Compass Finanzielles Jahrbuch 1924. Band II. Čechoslowakei. Prag 1924. 199.

47 *Hanel R.*: Compass Finanzielles Jahrbuch 1922. i. m. 173.; *Hanel R.*: Compass Finanzielles Jahrbuch 1926. i. m. 262, 283.; A kassai pénzpiac helyzete. Prágai Magyar Hírlap, 1926. január 9. 7.

48 A likvidáló Kassai Népbank. Prágai Magyar Hírlap, 1927. december 29. 9.

49 *Hanel R.*: Compass Finanzielles Jahrbuch 1922. i. m. 216.

50 A Tornai Hitelbank kényszeregyezsége. Prágai Magyar Hírlap, 1927. július 2. 9.

51 Sborník československého peněžnictví. Praha 1924. 836.

52 *Dzurányi László*: Születésnap csendháborítás Baán Bertalan pozsonyi portáján. Prágai Magyar Hírlap, 1930. május 1. 4.

A csehszlovák pénzügyi rendeletek és törvények bár nyilvánvalóan egy önálló nemzeti bankrendszer létrehozására tett határozott lépéseknek tekinthetők, de a háború utáni válságjelenségeket és az újra felbukkanó strukturális problémákat – itt a kisbankokra gondolok – igyekeztek kordában tartani. A gazdasági törvényhozás azonban nem érintette a valóságos üzemvezetési problémákat 1918–1920 között: a súlyos pénz-, illetve készpénzhiányt, ami az egykori abaúj-tornai pénzügyi intézetek, de főképpen a kassaiak számára a hosszú távú hitelezést ellehetetlenítette. Kardinális kérdésként jelentkezett az immobilitás veszélyének elhárítása, a hadikölcsön-kérdés megoldása,⁵³ és a Budapesten maradt tőkék Csehszlovákiába való hozatala. Ez azonban már egy másik, de ugyanúgy érdekes történet.

A magyar ügyviteli nyelvet (is) használó pénzügyi intézetek 1918 után az államilag és politikailag támogatott szlovák bankokkal szemben, valamint a cseh intézetek mind erőteljesebb expanziója miatt elvesztették pozícióikat. Földrajzi környezetük kedvezőtlen volt: a perifériális déli határvidéken a nagyobb kereskedelmi központoktól távolabb helyezkedtek el, és csak korlátozott tőkefelhalmozást valósíthattak meg. A csehszlovák bankrendszeren belül a magyar pénzügyi intézetek több okból is – például a versenyképtelen kisbanktípus öröklődése, az agrárháttér, a beszűkült helyi piacok – elhanyagolható pénzügyi súllyal rendelkeztek.

Az első világháborút követő radikális gazdasági és pénzügyi átrendeződés, a határmentiségből származó külön- és szétfejlődés tendenciája, a bankközpontok átalakulása Szlovákiában és Magyarországon, hosszabb időszakokban (1918–1945), és nem csak Abaúj-Torna esetében, még további kutatásokat kíván.⁵⁴

53 A csehszlovák kormányzat a hadikölcsönök kérdésében hosszú ideig nem foglalt állást. A rendezéshez, a technikai-pénzügyi műveletek lebonyolításához szükséges apparátuson kívül a politikai akarat is hiányzott. A szlovák bankok magyar hadikölcsön-állománya jóval kisebb volt, 21,6 millió koronát tett ki. A szlovákiai magyar és német bankoké ezt többszörösen meghaladta (körülbelül 1,1 millárd korona). Pénzügyi Szemle, 1919. december 31. 3.

54 Ezen kérdéskör szélesebb összefüggéseit vizsgálja Gál Zoltán: „Aranykor után” A magyarországi bankközpontok területi átrendeződése a két világháború közötti korszakban. Korall 31. (2008) 4. sz. 45–74.

1. táblázat: Pénzügyintézetek Abaúj-Torna vármegye területén⁵⁵

Alapítási év	A pénzügyintézet megnevezése	Székhely	Alaptőke az alapításkor (ezer forintban, 1900-tól koronában)	Alaptőke 1918-ban (ezer osztrák-magyar koronában)	Érdekeltség / Átalakulás
1844	Kassai Takarékpénztár	Kassa	30 ⁵⁶	2 000 ⁵⁷	
1869	Tornai Takarékpénztár	Torna	60 ⁵⁸	540 ⁵⁹	
1867	Első Felső-magyarországi Zálogkölcson Intézet	Kassa	120 ⁶⁰ (400) ⁶¹	1 000 ⁶²	1882-ben Kassai Hitelbankká alakul, mely 1917-ben kerül a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank(?) érdekkörébe. ⁶³
1870	Abaúj-Szántói Takarékpénztár	Szántó	40 ⁶⁴	250	

⁵⁵ Abaúj-Torna vármegye az 1881. évi LXIV. tc. alapján jött létre. Torna vármegye korábbi területén elenyésző számban alakultak takarékpénztárak, de azokat is feltüntettem a táblázatban. Az adatok hiányosak, de jól szemléltetik a súlypontokat.

⁵⁶ A részvényesek az alapításkor az alaptőke felét fizették be. Klimkovics E.: A Kassai Takarékpénztár i. m. 7.

⁵⁷ Hanel, R.: Compass i. m. 1090.

⁵⁸ Az adat 1878-ból származik. Mihók Sándor (szerk.): Magyar Compass 1879. Bp. 1879. 220.

⁵⁹ Hanel R.: Compass i. m. 1129.

⁶⁰ Sziklay J. – Borovszky S. (szerk.): Abaúj-Torna i. m. 250.

⁶¹ Klimkovics E.: A Kassai Takarékpénztár i. m. 16.; Kerekes György: A kassai kereskedők életéből harmadfélszázad 1687–1913. Bp. 1913. 200.

⁶² Hanel R.: Compass i. m. 1088.

⁶³ Sborník československého peněžnictví. Praha 1920. 898.

⁶⁴ Az adat 1874-ből származik. Mihók Sándor (szerk.): Magyar Compass 1875. Bp. 1875. 75.

1870	Csereháti Takarékpénztár	Alsómecenzéf	24 ⁶⁵	120	
1871	Általános Felső-magyarországi Takaré- és Hitelegylet ⁶⁶	Kassa	125 ⁶⁷ (325 ⁶⁸)	1 500	Kassai Népbank néven működik tovább, az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár érdekeltsége.
	Kassai Váltószámitó és Takarékpénztár	Kassa	?	-	1881-ben beolvad a Kassai Kereskedelmi Bankba.
1872	Abaúj-Szepesi Takarékpénztár és Zálogintézet	Szepesi	46 ⁶⁹	400 ⁷⁰	
	Abaúj-Szikszói Takarékpénztár	Szikszói	40 ⁷¹	160	
	Gönci Takarékpénztár	Gönc	40 ⁷²	160 ⁷³	
	Szikszói Takarékpénztár	Szikszói	?	400	
1874	Felső-magyarországi Népgazdasági Kölcsönös Hiteles és Takarékegylet	Kassa	15 ⁷⁴	2 000 ⁷⁵	1897-ben Kassai Jelzálogbankká alakul.
1881	Kassai Kereskedelmi Bank ⁷⁶	Kassa	100 ⁷⁷ (150 ⁷⁸)	-	1898-ban felszámol. ⁷⁹
1892	Szikszói Hitelesintézet	Szikszói	50 ⁸⁰	500	

1897	Felső-magyarországi Takarékpénztár	Kassa	?	-	1904-ben felszámol és a Magyar Általános Hitelbank fiókjaként működik. ⁸¹
1905	Hernádsadányi Takarékpénztár	Hernádsadány	100 ⁸²	100 ⁸³	A Kassai Jelzálogbank, azon keresztül a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank érdekeltsége. ⁸⁴

65 Az adat 1875-ből származik. *Mihók Sándor (szerk.): Magyar Compass 1877.* Bp. 1877. 89.

66 *Kerekes Gy.: A kassai i. m. 200.*

67 *Sziklay J. – Borovszky S. (szerk.): Abaúj-Torna i. m. 249.*

68 *Klimkovics E.: A Kassai Takarékpénztár története i. m. 17.*

69 Az adat 1875-ből származik. *Mihók Sándor (szerk.): Magyar Compass 1876.* Bp. 1876. 99.

70 *Hanel R.: Compass i. m. 1126.*

71 Az adat 1874-ből származik. *Mihók S. (szerk.): Magyar Compass 1875.* i. m. 76.

72 Az adat 1876-ból származik. *Mihók S. (szerk.): Magyar Compass 1877.* i. m. 115.

73 *Hanel R.: Compass i. m. 1080.*

74 Hitelszövetkezetként törzsbetétje volt. Az adat 1878-ból származik. *Mihók S. (szerk.): Magyar Compass 1879.* i. m. 241.

75 *Hanel R.: Compass i. m. 1089.*

76 Kassai Váltóleszámitoló és Takarékpénztárként jött létre. *Klimkovics E.: A Kassai Takarékpénztár története i. m. 17.* Központi Értéktő, 1881. november 7. 500.; *Mihók Sándor (szerk.): Magyar Compass 1881.* Bp. 1881. 105.

77 *Klimkovics E.: A Kassai Takarékpénztár i. m. 17.*

78 *Sziklay J. – Borovszky S. (szerk.): Abaúj-Torna i. m. 249.*

79 Pénzügyi válság Kassán. Pesti Napló, 1898. november 26. 10.

80 Armbruster Jakab – G. Nagy Sándor (szerk.): *Magyar Compass 1892–93.* Bp. 1892. 688.

81 *Kerekes Gy.: A kassai i. m. 201.*

82 *Galánthai Nagy Sándor (szerk.): Mihók-féle Magyar Compass 1905–1906.* II. rész, Bp. 1906. 628.

83 *Hanel R.: Compass i. m. 1080.*

84 *Galánthai Nagy Sándor (szerk.): Nagy Magyar Compass 1918/9–1919/20.* I. rész, Bp. 1921. 98.

1905	Tornavidéki Népbank	Torna	100 ⁸⁵	200 ⁸⁶	
1909	Felső- magyarországi Központi Takarékpénztár	Kassa	800 ⁸⁷	1 500 ⁸⁸	A Magyar Országos Központi Takarékpénztár érdekel- sége. ⁸⁹
1911	Polgári Takarékpénztár	Szepsi	100 ⁹⁰	100 ⁹¹	A Felső-magyarországi Központi Takarékpénztár alapítása. ⁹²

⁸⁵ Galánthai Nagy Sándor (szerk.): Mihók-féle Magyar Compass 1906–1907. I. rész, Bp. 1906. 957.

⁸⁶ Hanel R.: Compass i. m. 1129.

⁸⁷ Kerekes Gy.: A kassai i. m. 201.

⁸⁸ Hanel R.: Compass i. m. 1090.

⁸⁹ Galánthai Nagy Sándor (szerk.): Mihók-féle Magyar Compass 1910–1911. I. rész, Bp. 1910. 179.

⁹⁰ Galánthai Nagy Sándor (szerk.): Nagy Magyar Compass 1912–1913. I. rész, Bp. 1912. 1315.

⁹¹ Hanel R.: Compass i. m. 1126.

⁹² Sborník československého peněžnictví. Praha 1920. 912.

2. táblázat: Csehszlovákia területére került
Abaúj-Torna megyei pénzügyi intézetek⁹³

A pénzügyi intézet neve

1920-ig magyarul	1920-tól magyarul	1920-tól szlovákul
Abaúj-Szepsi Takarékpénztár és Zálogintézet	Abaúj-Szepsi Hitelintézet	Moldavský úverný ústav
Csereháti Takarékpénztár	Csereháti Bank	Csereháter Bank ⁹⁴
Hernádsadányi Takarékpénztár	Hernádsadányi Bank	Čaňanská banka
Felső-magyarországi Központi Takarékpénztár	Kassai Központi Takarékbank	Košická ústredná banka
Kassai Hitelbank	Kassai Hitelbank	Košická úverná banka
Kassai Jelzálogbank	Kassai Jelzálogbank	Košická hypotečná banka
Kassai Népbank	Kassai Népbank	Košická ľudová banka
Kassai Takarékpénztár	Kassai Bank	Košická banka
Polgári Takarékpénztár	Polgári Takarékpénztár	Občianska sporiteľňa
Tornai Takarékpénztár	Tornai Hitelbank	Turňanská úverná banka
Tornavidéki Népbank	Tornavidéki Népbank	Ľudová banka pre turňanské okolie

93 Nagy Magyar Compass 1922. I. rész, Bp. 1922. 794, 795, 797.; Nagy Magyar Compass 1925. I. rész, Bp. 1925. 726, 727, 729.

94 Német-magyar cégneve ismert.

3. táblázat: Az egykori abaúj-tornai pénzügyi intézetek főbb mérleg tételei
1918-ban (ezer osztrák–magyar korona)⁹⁵

Teher	Alaptőke	Tartalékok	Takarék- betétek	Folyószám- labetét	Hitelezők	Tiszta nyereség
	9 460	5 227	66 473	22 429	5 182	1 321
Vagyon	Váltótárca	Folyószám- lahitel	Jelzálog- hitel	Értékpapír- tárca	Adósok	Mérleg- főösszeg
	14 088	6 368	8 001	27 600	40 005	108 599

4. táblázat: Szlovák és cseh bankfiókok Kassán 1919–1921 között

Szlovák bankok	Cseh bankok
Eskomptná a hospodářská banka ⁹⁶	Agrární banka (1919) ⁹⁷
Drevářská banka ⁹⁸	Česká průmyslová a hospodářská banka (1920) ⁹⁹
Slovenská všeobecná úvěrná banka ¹⁰⁰	Hypoteční a zemědělská banka morav- ská ¹⁰¹
Dunajská banka ¹⁰²	Hypoteční banka ¹⁰³
Slovenská banka ¹⁰⁴	Pražská úvěrní banka (1919) ¹⁰⁵
Slovenská úvěrná banka ¹⁰⁶	Živnostenská banka (1920. június 29.) ¹⁰⁷
Slovenská rolnícka banka ¹⁰⁸	
Tatra banka ¹⁰⁹	

95 Hanel R.: Compass i. m. 1080, 1088–1090, 1126, 1129.; Sborník československého peněžnictví. Praha 1920. 821, 822, 823, 898, 899, 911, 912, 943, 944, 950.

96 Hanel R.: Compass Finanzielles Jahrbuch 1926. i. m. 256.

97 Sborník československého peněžnictví. Praha 1920. 246.

98 Sborník československého peněžnictví. Praha 1924. 821.

99 Sborník československého peněžnictví. Praha 1924. 258.

100 Sborník československého peněžnictví. Praha 1924. 823.

101 Sborník československého peněžnictví. Praha 1924. 821.

102 A kassai pénzpiac helyzete. Prágai Magyar Hírlap, 1926. január 9. 7.

103 Sborník československého peněžnictví. Praha 1924. 821.

104 Sborník československého peněžnictví. Praha 1924. 823.

105 Sborník československého peněžnictví. Praha 1920. 319.; Hanel R.: Compass Finanzielles Jahrbuch 1926. i. m. 203.

106 Hanel R.: Compass Finanzielles Jahrbuch 1926. i. m. 265.

107 Sborník československého peněžnictví. Praha 1924. 310.

108 Sborník československého peněžnictví. Praha 1924. 823. A Tatra banka helyi fiókjával egyesül 1921-ben.

109 Sborník československého peněžnictví. Praha 1924. 823. A Tatra banka Szepsiben is nyitott fiókot. Uo. 836.